

This is the **published version** of the bachelor thesis:

Brucart Gálvez, Xavier; Fradera Barceló, Maria, dir. Les paradoxes de l'autotraducció. 2015. (1202 Grau en Traducció i Interpretació)

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/147000>

under the terms of the  **CC BY-NC-ND** license

LES PARADOXES DE L'AUTOTRADUCCIÓ

103698 – Treball de Fi de Grau

Grau en Traducció i Interpretació

Curs Acadèmic 2014-2015

Estudiant: Xavier Brucart Gálvez

Tutora: Maria Fradera

10 de juny de 2015

Dades del TFG

Títol: Les paradoxes de l'autotraducció

Autor: Xavier Brucart Gálvez

Tutora: Maria Fradera

Centre: Facultat de Traducció i d'Interpretació

Estudis: Grau en Traducció i Interpretació

Curs acadèmic: 2014-2015

Paraules clau

autotraducció, bilingüisme, fidelitat, impuls creatiu, traductologia, variant.

Resum del TFG

Aquest treball té com a objectiu principal estudiar algunes de les característiques que presenta el fenomen de l'autotraducció. En primer lloc, es defineix el fenomen i es presenten algunes característiques d'aquest. En segon lloc, s'exposen les principals èpoques en les quals l'autotraducció ha tingut protagonisme al llarg de la història. En tercer lloc, estudiem els avantatges i inconvenients de l'autotraducció, tot comparant-la amb la traducció. El treball clou amb una part empírica que estudia amb detall un cas d'autotraducció del català a l'espanyol: la narració de Carme Riera *L'estiu de l'anglès*, publicada originalment el 2006 i traduïda a l'espanyol per la mateixa autora tres anys més tard. En aquest estudi de contrastació dels dos textos es posen de manifest les característiques presentades en la part teòrica. La darrera part del treball presenta les conclusions finals de l'estudi i planteja alguns dels problemes que envolten l'autotraducció.

Avís legal

© Xavier Brucart Gálvez, Barcelona, 2015. Tots els drets reservats.

Cap contingut d'aquest treball pot ésser objecte de reproducció, comunicació pública, difusió i/o transformació, de forma parcial o total, sense el permís o l'autorització del seu autor/de la seva autora.

Aviso legal

© Xavier Brucart Gálvez, Barcelona, 2015. Todos los derechos reservados.

Ningún contenido de este trabajo puede ser objeto de reproducción, comunicación pública, difusión y/o transformación, de forma parcial o total, sin el permiso o la autorización de su autor/a.

Índex

1. Introducció al treball	3
2. El concepte d'autotraducció.....	6
3. Història breu de l'autotraducció.....	11
4. Avantatges i inconvenients de l'autotraductor	14
5. Estudi d'un cas	19
5.1. Àmbit cultural	20
5.1.1. Substitucions.....	20
5.1.2. Canvis de perspectiva.....	22
5.1.3. Addicions i omissions.....	22
5.2. Àmbit lingüístic.....	23
5.2.1. Substitucions.....	24
5.2.2. Canvis de perspectiva.....	24
5.2.3. Addicions i omissions.....	25
5.3. Documentació de l'obra	25
5.4. Fil narratiu	27
5.4.1. Substitucions.....	27
5.4.2. Canvis de perspectiva.....	29
5.4.3. Addicions i omissions.....	31
6. Conclusions	32
7. Bibliografia.....	34

Introducció al treball

Aquesta introducció presenta els objectius, les hipòtesis i l'estructura del treball en capítols. També explica quin enfocament general se li donarà per tal d'assolir els objectius finals i quina bibliografia s'ha consultat.

L'objecte d'estudi d'aquest treball és el concepte d'autotraducció. L'autotraducció és el procés pel qual un escriptor fa de traductor d'una obra pròpia cap a una segona llengua. Per tant, el bilingüisme és un component indispensable d'aquest procés. És un tema atractiu perquè genera una gran varietat d'opinions i controvèrsia. De fet, el propi terme es pot definir de diferents maneres. Per exemple, podríem distingir entre dues vessants diferents del concepte d'autotraducció. El que podríem anomenar *autotraducció externa* correspon al procés mitjançant el qual l'autotraductor crea el text en una llengua i, posteriorment, el recrea, traduint-lo, en una altra. El treball se centrarà en aquest vessant concret de l'autotraducció, que correspon a l'ús més habitual del terme. Tanmateix, no hem d'oblidar que també existeix l'*autotraducció interna*, que correspon al procés mental pel qual un autor pensa en una llengua però redacta directament en una altra. Aquest procés passa desapercebut per als lectors, perquè només es genera una obra, però no deixa de reproduir l'esquema mental de l'autotraducció externa. Tant l'autotraducció externa com la interna estan relacionades sovint amb situacions de diglòssia. No obstant això, hi ha un altre factor que potencia l'existència de l'autotraducció, especialment la interna, i és que la llengua d'elecció d'un escriptor no sempre és la llengua materna. Les circumstàncies polítiques, socioculturals o biogràfiques determinades poden influir-hi. En molts dels casos en els quals l'autotraductor crea el text d'origen en una llengua que no és la seva materna (autotraducció interna), aquest acaba autotraduint la seva obra a la seva llengua materna (autotraducció externa). Autors com Jorge Semprún, Franz Kafka o Ramon Llull són exemples il·lustres d'autors que han escrit obres mitjançant el procés d'*autotraducció interna* i, posteriorment, *externa*. Per tant, veiem que és un fenomen molt més estès del que pot semblar a primera vista.

No obstant la seva importància i la seva gran dimensió en el món literari, l'autotraducció no ha estat un concepte gaire estudiat en el camp de la traductologia fins bastant recentment, i no ha estat analitzada ni estudiada des de fa molts anys, sinó que és un tema d'estudi bastant recent. No va ser fins als anys 60 del segle passat que els especialistes en traducció van començar a estudiar les autotraduccions de Samuel Beckett i a analitzar les diferències entre aquestes. La traductòloga Susan Bassnett va dir simplement que «les diferències entre la versió anglesa i la francesa

dels poemes escrits per Beckett són fascinants» (1998. pàg.31). A primera vista, pot semblar que l'autotraducció és una simple branca dins de la traducció. Però després de documentar-me, m'he adonat que, tot i tenir molts punts i bases en comú amb la traducció, també té moltes divergències, tant lingüístiques com socials i culturals. Aquestes dissimilituds són les que passen desapercebudes per la majoria de nosaltres i les que van fer que l'autotraducció passés a ser objecte d'estudi entre els investigadors lingüístics, traductòlegs, escriptors i traductors.

Un altre element d'interès és que el fet que visquem a Catalunya, on la majoria de la gent domina dues llengües, fa que aquesta branca de traducció hi sigui molt present, ja que, com veurem més endavant, el requisit principal que un autotraductor ha de complir és posseir el total domini i coneixement de les dues llengües que utilitza com a vehicle de la seva creació. La convivència que hi ha entre el català i el castellà a Catalunya, per tant, és clau per l'existència de l'autotraducció en la nostra literatura.

Un cop definit el tema d'estudi, és necessari trobar l'estratègia que doni més credibilitat i més profunditat a la investigació del treball. L'autotraducció és una pràctica. És cert que existeix una teoria i uns estudis sobre aquesta pràctica, que s'inclouen dins la traductologia, però aquesta part teòrica no seria possible sense la pràctica, que és l'objecte a analitzar. Per això, he cregut que el més convenient per veure, analitzar i arribar a una conclusió final sobre el tema és portar a terme un estudi d'un cas. L'estudi d'un cas ens permetrà veure amb detall totes les teories que fins ara s'han estudiat i comprovar si totes són aplicables al nostre cas. A més, com s'ha dit abans, el fet de viure en un territori on es parlen dues llengües ens dóna l'oportunitat d'escollir entre un gran nombre d'autotraduccions i d'autotraductors.

El treball es divideix en cinc capítols. El primer és la introducció. Els continguts d'aquesta ja s'han explicat anteriorment al llarg d'aquest mateix apartat. En segon lloc, el segon capítol es dedicarà profundament i únicament al concepte d'autotraducció. Es donarà una definició i es treballarà sobre el concepte i els seus vessants. Seguidament, dins del tercer capítol contextualitzarem l'autotraducció al llarg dels segles, tot indicant l'evolució i els diferents papers que ha jugat durant la història. El quart capítol estarà focalitzat cap als avantatges i inconvenients que un autotraductor es troba a l'hora de traduir la seva obra, des d'un punt de vista lèxic, sintàctic i gramatical, però també cultural i social. Al quart capítol tindrà lloc l'estudi de cas de la novel·la *L'estiu de l'anglès* de la Carme Riera. En aquest estudi, analitzaré quines variants i modificacions ha fet servir l'autora a l'hora de traduir. Aquestes variants les relacionaré amb la teoria dels altres apartats per tal d'arribar a una conclusió final, la

qual ocuparà el cinquè i últim capítol del treball. Al final del treball, citaré les obres bibliogràfiques que he consultat per dur a terme la investigació.

Com a treball de fi de grau, el que intentaré és desenvolupar unes explicacions i uns raonaments dins del meu camp de recerca que em permetin arribar a una conclusió final, a la qual, sense haver-me documentat, hauria sigut impossible d'arribar. La intenció no és ni molt menys innovar ni introduir noves teories ni novetats dins el camp de l'autotraducció, sinó demostrar, a partir de l'estudi de cas, que l'autotraducció és una especialitat diferent i, a la vegada, molt semblant a la traducció. També intentaré buscar una justificació de per què hi ha tanta controvèrsia al voltant d'aquest fenomen i per què no sempre ha estat valorat d'igual manera.

La producció d'aquest treball no hauria estat possible sense un continu procés de documentació. Per això, hem intentat que la bibliografia consultada inclogués estudis sobre l'autotraducció català-castellà però també hem llegit bibliografia internacional de caràcter general per tenir una panoràmica més àmplia dels conceptes bàsics d'aquesta disciplina.

2. El concepte d'autotraducció

Com ja s'ha dit anteriorment, el terme «autotraducció» es refereix a l'acte de traduir les obres d'un mateix a una altra llengua i al resultat de tal operació. Per tant, és una forma de traducció, en la mesura que és un procediment en el qual un text font, escrit en una llengua, es tradueix cap a una altra llengua, en la qual el text meta està escrit. Tanmateix, aquesta forma de traducció divergeix del vessant més tradicional pel fet que tant el text font com el text meta són produïts per la mateixa persona. Per tant, l'autotraducció elimina així la dualitat fonamental que existeix en el text traductiu. En altres paraules, no compleix un dels principals requisits que caracteritzen la traducció tradicional. En canvi, l'autotraducció obre la possibilitat de recrear el text original. Aquesta relació entre creació, traducció i recreació és una de les característiques especials del procés.

Una condició necessària per a l'autotraducció és el bilingüisme. El bilingüisme és un terme controvertit, que pot generar confusió i que manca d'un concepte sòlid. El DIEC el defineix com a «coexistència de dues llengües en un mateix parlant o en un grup social determinat». Ara bé, no hi ha ningú que tingui exactament el mateix coneixement, habilitat, comprensió i producció en dues llengües diferents, per molt que visqui en un territori on totes dues llengües convisquin amb un protagonisme semblant. Per tant, aquesta «coexistència» és relativa, atès que tota persona, per molt que hagi parlat i sentit dues llengües des de petit, sempre en sobreposarà una per damunt de l'altra. Així doncs, sempre que ens trobem amb la paraula «bilingüisme», hem de saber que es refereix a dues llengües amb diferents jerarquies.

Dins d'aquestes jerarquies lingüístiques, podem parlar de bilingüisme actiu i passiu. L'autotraducció es caracteritza per la necessitat d'un bilingüisme actiu, és a dir, l'autotraductor ha de tenir un total coneixement d'ambdues llengües: la llengua amb la qual produeix el text com a autor i la llengua a la qual tradueix com a traductor, ja que el procés, a diferència de la traducció, és bidireccional, en el sentit que tant l'autor com el traductor són la mateixa persona. És a dir, la mateixa persona produeix dos textos en llengües diferents. No oblidem, però, que parlem de bilingüisme actiu, i no pas de bilingüisme total o perfecte, que, com hem dit abans, no existeix. Així ho afirmen diferents investigadors i intel·lectuals que han fet estudis sobre el tema. En paraules del lingüista canadenc William Francis Mackey (1976; citat a Blanco 2002-2003), «nous devons considérer [le bilinguisme] un phénomène entièrement relatif». A la bibliografia internacional sobre el bilingüisme, s'afirma que tot i poder expressar-se en dues llengües amb total facilitat, sempre hi haurà una llengua que serà més dominant.

Por una serie de razones me inclino más a creer que ser completamente bilingüe es casi imposible. Una misma persona puede dominar varias lenguas, hasta un grado asombroso. He oído a gente pasar del francés al inglés y del inglés al alemán con una facilidad total y tal perfección de acento, de entonación, de elección de palabras que suponía que era una astucia secreta. Y aquí es donde quiero llegar: un hombre puede hablar corrientemente media docena de lenguas y sólo sentirse en su casa en una sola, la de sus pensamientos íntimos. Yo mismo, según las circunstancias, pienso en una u otra lengua, pero en lo que pueda darme cuenta en momentos dramáticos, mis pensamientos profundos se manifiestan en inglés. (Green, 1985. pàg.167)

Per la seva part, Lázaro Carreter (1953, s.v. *bilingüismo*) el defineix com «la capacidad que posee un individuo o una comunidad de poder usar normalmente dos idiomas». La paraula clau en aquesta definició és «normalmente». Què vol dir Lázaro Carreter quan diu que l'ús de les dues llengües ha de ser «normal»? Qui i què estableix que l'ús sigui normal o no ho sigui? Quins paràmetres i fronteres delimiten els nivells de coneixement dins d'una llengua?

Un altre cas que reafirma que no hi ha un bilingüisme en el qual les dues llengües tenen la mateixa jerarquia és el meu. Jo he nascut i he viscut sempre a Barcelona, on el català i el castellà hi conviuen. He parlat les dues llengües durant tota la meua vida i considero que hi tinc un nivell bastant semblant. Tot i això, quan penso, reflexiono o parlo interiorment amb mi mateix, m'adono que la meua primera llengua és el català. És per això que, com hem dit a la introducció, hi ha una *autotraducció interna* en alguns autors, els quals produeixen un text en una llengua de la qual tenen un domini total, però que no és la que utilitzen quan pensen íntimament.

No hem d'oblidar, però, que, a part del bilingüisme, hi ha un altre requisit indispensable per a un autotraductor: la biculturalitat. Certs costums, ideologies i mètodes poden ser molt diferents entre les societats de les llengües concernides. Per aquest motiu, l'autotraductor ha de conèixer aquests aspectes i adaptar-se al marc cultural de cada lector.

Sense deixar de parlar de factors sociohistòrics i culturals, podem classificar les autotraduccions en dos grans grups: l'autotraducció intraestatal i l'autotraducció interestatal. La primera és aquella que duen a terme els autotraductors dins del seu propi país. Aquests viuen en un territori i en una societat on dues llengües i cultures estan permanentment en contacte. De la seva banda, l'autotraducció interestatal és aquella que duen a terme els autotraductors que han emigrat a un altre país per

qüestions d'exili o personals. Per tant, aquests han de fer un esforç d'adaptació a la cultura i la llengua del país d'arribada. Són aquests els autotraductors que més practiquen l'*autotraducció interna*.

Per la seva part, la traducció requereix biculturalitat, i també bilingüisme, però un bilingüisme passiu, que es refereix al total coneixement d'una llengua i el bon coneixement d'una altra, sobretot fonamentant-lo en la comprensió oral i escrita. És clar que un traductor que posseeixi un bilingüisme actiu disposarà de més possibilitats de tenir més domini i qualitat a l'hora de traduir, però no és una condició *sine qua non*. La condició primordial en un traductor és el perfecte coneixement de la llengua en què produeix el text meta. Un bon nivell de comprensió de l'idioma del text font és suficient per a poder portar a terme una traducció de qualitat.

Per tant, hem vist com el concepte «bilingüisme» és molt complex. És el resultat d'una acció i un procés social, on factors com l'emigració, els estudis, els contactes individuals o els esdeveniments polítics hi tenen un paper fonamental.

La traducció exigeix al traductor tenir un total coneixement de l'autor, apropar-s'hi el màxim possible per tal de poder recollir tots els detalls, elements i particularitats del text d'origen. Aquest procés de documentació previ a la traducció és indispensable. És a dir, ha de conèixer la seva obra, els seus pensaments, la seva ideologia, el seu estil, etc. A diferència d'un traductor, l'autotraductor no ha de fer aquest esforç perquè ell mateix és l'autor i, per tant, ja es coneix perfectament. L'autotraductor és més un traductor que no pas un autor. La seva condició d'autor li concedeix certes llibertats i certa autonomia a l'hora de traduir, a les quals un traductor no pot aspirar de cap manera, i el col·loca en una posició privilegiada pel fàcil accés que té a la «intenció real» de l'autor. Però en el moment que comença a traduir el procés de creació de l'univers fictici ja s'ha acabat en l'original i els lectors ideals ja han estat definits. No obstant això, l'impuls creatiu pot ser tan fort que en alguns casos pot donar lloc a la reescriptura. El poeta, crític literari i dramaturg anglès John Dryden, en el seu clàssic prefaci a la traducció de les *Epístoles* d'Ovidi (1680), estableix tres tècniques de traducció en funció de la llibertat que s'atorga respecte de l'original: la metafrase o traducció literal, la paràfrasi o traducció lliure i la *defectivitat*. Aquesta última resta pràcticament prohibit en el cas d'un traductor aliè a l'autor. En canvi, la possibilitat d'optar per aquesta tècnica s'obre quan tots dos són la mateixa persona, de manera que la traducció es pot prendre com una recreació. Sobre aquesta posició privilegiada en parlarem més entretingudament més endavant, en l'apartat *Avantatges i dificultats de l'autotraducció*.

Abans de començar a explicar sumàriament la història de l'autotraducció, cal plantejar-se una qüestió que ha afectat profundament el tractament de l'autotraducció i dels autotraductors al llarg de la història.

Els textos autotraduïts han estat freqüentment marginats del corrent principal d'estudi de la teoria de la traducció i la literatura. Hi ha diverses raons que poden explicar aquest fet. La primera és el fet que les traduccions sempre s'han considerat una activitat de segon ordre dins del cànon literari, el qual ha atorgat més importància a l'obra original. La segona és el fet que el text original estigui traduït per la mateixa persona i que, per tant, pugui causar confusió sobre quin dels dos és el text original, i sobre si l'autotraducció es tracta de «creació» o de «traducció pròpiament dita». Això pot plantejar dubtes sobre un principi bàsic de la teoria literària que determina que només hi ha un text original en una sola llengua original. Per aquests motius, l'autotraducció sempre ha estat un fenomen subestimat i poc reconegut, al qual s'ha tret importància dins de la literatura, la traducció i, sobretot, dins la traductologia. Per això, els traductòlegs no l'han considerat un objecte d'estudi fins fa poques dècades. Entre escriptors, traductors i crítics literaris, hi ha hagut la tendència a dir que l'autotraducció ha estat, al llarg de la història, un fenomen aïllat i poc comú. Un exemple d'aquesta opinió és la del cèlebre escriptor català Eduardo Mendoza que, durant la celebració de la XIV Jornada sobre la traducció literària a Tarazona (Saragossa), va fer afirmacions com que els autotraductors «creo que podríamos contarlos con los dedos de una mano» o que «se da en el caso de los catalanes y poco más, quizás algún gallego».

En un cert sentit, Mendoza té raó: són pocs els creadors que tradueixen les seves obres a una segona llengua. A això col·labora el fet que en el món editorial actual, el paper reservat a la creació té un estatus més valorat que el que correspon a la traducció. Per aquest motiu, els creadors dediquen el seu temps a la primera activitat i només excepcionalment a la segona. Tot i això, com veurem al següent apartat, l'autotraducció ha tingut moments d'esplendor al llarg de la història. De fet, hi ha investigadors que atorguen gran rellevància a aquest fenomen en la literatura. Santoyo (2005, pàg. 866) es distancia de l'opinió de Mendoza:

[...] uno no puede menos de preguntarse: ¿saben estos (y otros muchos) críticos de qué están hablando? ¿Puede seguirse hablando de la autotraducción como de un fenómeno «bastante raro», «rarísimo» o «excepcional»? [...] No estamos ante raras excepciones, sino ante un corpus inmenso, cada vez mayor, de textos traducidos por sus propios creadores. Lejos de ser un “caso marginal” [...], la traducción de autor cuenta con una larga historia y es hoy en día uno de los fenómenos culturales, lingüísticos y

literarios más frecuentes e importantes en nuestra aldea global, y desde luego merecedora de mucha más atención de la que hasta ahora se le ha prestado.

Per totes les raons esmentades fins ara, els estudis de traducció i la literatura comparativa manquen d'una explicació comprensiva de l'autotraducció en el món occidental. Només existeixen estudis monogràfics d'escriptors, i amb poca teoria sobre aquesta qüestió. Així doncs, cal formular tot un seguit de preguntes sobre aquest tema. Són els dos textos creacions originals? És complet cadascun dels textos? És l'autotraducció un gènere a part? Cada una de les versions encaixa dins d'una única llengua o tradició literària? Com es poden comparar dues versions diferents d'un text? No hi ha una resposta clara per a cadascuna d'aquestes preguntes, sinó que trobem força controvèrsia al respecte. Això és degut al fet que la modalitat d'autotraducció no encaixa en les categories binàries tradicionals ni en les teories clàssiques de la traducció perquè, a diferència de la traducció, la frontera entre el text original i el text meta no està definida.

3. Història breu de l'autotraducció

A continuació, repassarem breument la història de l'autotraducció. Veurem el desenvolupament, les diferents fases, transformacions i evolucions que ha sofert al llarg dels anys i segles. Principalment, el text se centrarà a la història de l'autotraducció a Europa, més que no pas als altres continents, ja que es de la que tenim més informació i dades i també la que ens afecta més directament.

A diferència de la traducció, de la qual tenim referències des d'abans de Crist, amb els texts de la Pedra Rosetta i amb les primeres traduccions de la Bíblia en llengua hebrea, els primers testimonis de l'autotraducció daten de l'any 75 dC, amb l'autotraducció que l'historiador Flavi Josep fa de la seva pròpia obra *La guerra dels jueus* de l'arameu al grec. Per tant, estem davant d'una matèria ben antiga. No obstant això, els primers deu segles de la nostra era no ens van deixar documents autotraduïts. Això es deu simplement al fet que, en aquests primers segles, no hi va haver gairebé activitat traductora. No hi havia necessitat de traduir cap document perquè les llengües de cultura que llavors es parlaven eren principalment el llatí i el grec a Europa, i els intel·lectuals les havien de conèixer (juntament amb l'hebreu). No va ser fins a l'Edat Mitjana, quan va tenir lloc a Europa el sorgiment de les llengües vernaculars, que la traducció va convertir-se en una activitat fonamental per tots els pobles. Paral·lelament, l'autotraducció també. Amb aquest sorgiment de llengües com el català, el castellà, l'italià o el francès, les traduccions es van convertir en una eina indispensable per fer entendre tot tipus de documents a diferents pobles que parlaven llengües diferents. A més, el llatí medieval, tot i considerar-se una llengua en decadència i gairebé morta pel seu desús en la vida quotidiana, va romandre actiu en les universitats i els monestirs, que van ser els principals centres de cultura. Textos literaris, científics, eclesiàstics i jurídics seguien sent escrits en llatí. Per tant, les llengües vernaculars van conviure amb el llatí durant segles. En aquest context, l'autotraducció també va agafar un paper molt important. Les elits culturals, en escriure, comprendre i parlar el llatí (a més d'una altra o altres llengües), s'autotraduïen els seus propis textos. Hi va haver molts casos en els quals van quedar dues llengües en contacte en un mateix territori.

D'altra banda, a part del llatí, molta gent culta també sabia hebreu, la llengua dels jueus, ja molt escampats per tot el territori europeu, i àrab, que era la llengua de la primera potència cultural d'aquella època. Un exemple d'autotraducció entre aquestes dues llengües a l'Edat Mitjana són els *Fonaments de la intel·ligència i la torre de la fe* del matemàtic i astrònom jueu Abraham bar Hiyya, que primer escriu en àrab i

després, a petició del gran nombre de jueus residents al sud de França, tradueix a l'hebreu. Un exemple insigne d'autotraductor català de l'Edat Mitjana és el de Ramon Llull, que traduïa les seves obres escrites entre el català, l'àrab i el llatí.

El procés de considerar com a llengües de cultura les llengües vernaculars va ser molt lent, ja que inicialment eren meres llengües d'intercanvi oral. La primera gramàtica d'una llengua vernacular, per exemple, no es va publicar fins l'any 1492, al començament de l'Edat Moderna i amb l'eclosió del Renaixement, que va ser el moviment cultural que acabaria convertint les llengües vulgars en llengües de cultura. D'altra banda, la permanència del llatí com a llengua cultural de referència va fer que el vocabulari culte de les llengües vernacles tingués origen en els termes llatins, cosa que va afavorir que les categories de pensament fossin semblants a les que s'utilitzaven en llatí.

Pel que fa a la península ibèrica, l'autotraducció va experimentar un gran creixement al segle XV. Alguns exemples d'autotraduccions significatives en aquest segle són: *Los dotze treballs de Hèrcules*, autotraduït del català al castellà per Enrique de Villena; *Sátira de infelice e felice vida*, autotraduïda del portuguès al castellà per Pere de Portugal; o les versions en llatí i en castellà de la *Batalla campal de los perros contra los lobos*, d'Alfons de Palència.

Els segles XVI i XVII, l'autotraducció a Europa va estar lligada a la poesia, perquè molts poetes traduïen els seus escrits en llatí com un simple exercici manual. Del llatí i grec al francès, per exemple, podem destacar Bernard Du Poey, François Moeam o a Étienne Dolet. A Itàlia, Pietro Bembo i la seva autotraducció del llatí a la llengua vulgar dels dotze llibres de la *Història de Venècia*. A Anglaterra, John Donne va autotraduir la sàtira *Conclave Ignatii*, del llatí a l'anglès. Aquests són exemples de l'activitat autotraductora de només alguns països europeus, però molts més, per no dir tots, van tenir autotraductors considerables en aquesta època. A Espanya, s'ha de recalcar la figura de Fray Luís de León, que va autotraduir, ordenat pels seus superiors, la seva *Exposición del Cantar de los Cantares*, escrita primer en castellà per a la monja Isabel Osorio, al llatí.

La invenció de la impremta de Johannes Gutenberg va tenir un gran impacte per a la traducció i també per als autotraductors. Aquest impacte es va notar sobretot per la gran quantitat de traduccions de la Bíblia que van aparèixer. Va sorgir un nou mercat en industrialitzar-se el procés de producció i d'edició dels llibres. A partir de llavors, va ser molt més fàcil comercialitzar i estendre les traduccions.

Finalment, a partir del segle XVIII, després de la Revolució Francesa, les llengües imposades oficialment als Estats queden en contacte amb les llengües vernaculars minoritàries arreu d'Europa. Aquest és el motiu pel qual l'autotraducció es dispara i

esdevé un fenomen massiu. A més, els exilis i altres moviments migratoris per motius culturals i polítics, també molt normals en aquests últims segles, també afavoriren la crescuda d'aquesta modalitat traductiva, donat que molts autors van veure's obligats a escriure en una llengua que no era la seva materna per motius de mercat, i posteriorment, van traduir a la llengua materna.

Aquesta és només una petita sinopsi de l'extens panorama de l'autotraducció al llarg de les diferents èpoques de la història. Sembla clar, doncs, que l'autotraducció ha estat tractada amb una deixadesa immerescuda i s'ha tendit a desestimar la seva gran importància en termes literaris des dels seus antics orígens fins avui dia.

L'autotraducció «es hoy en día uno de los fenómenos culturales, lingüísticos y literarios más frecuentes e importantes en nuestra aldea global, y desde luego merecedora de mucha más atención de la que hasta ahora se le ha prestado» (Santoyo, 2005)

4. Avantatges i inconvenients de l'autotraductor

La traducció és el resultat d'un procés d'interpretació, de reescriptura i de reflexió. D'interpretació perquè el que es busca a l'hora de portar a terme una traducció és encaixar-la en el missatge i la intenció de l'autor el més acuradament possible en la llengua d'arribada.

De reescriptura perquè aquest missatge, a causa de les divergències gramaticals, lèxiques i culturals que hi ha entre la llengua de sortida i d'arribada, no es pot desxifrar amb una traducció literal, sinó que s'ha de reescriure el text i adaptar-lo al públic de la llengua d'arribada. Naturalment, aquesta dificultat és més gran com més distància hi hagi entre les dues llengües i les dues cultures.

De reflexió perquè tant la reescriptura com la interpretació requereixen un procés reflexiu per tal d'entendre el missatge del text. És per això que un traductor ha de conèixer l'autor i el seu context tant com sigui possible. És recomanable que s'hagi llegit més obres seves per tal de conèixer el seu estil i els seus precedents literaris. Ha de conèixer la seva biografia i ideologia, els seus interessos. Fins i tot, pot trobar necessari posar-se en contacte amb l'autor per aclarir dubtes que puguin sorgir al llarg del procés de traducció.

És obvi que aquestes condicions les trobem en el cas de l'autotraductor, perquè l'autor és ell mateix. No hi ha ningú que conegui millor que ell el món fictici de l'obra, quins matisos i significats li ha volgut donar a cada fragment de la seva obra, quina intenció i quin missatge final busca. La recerca, per part del traductor, de la intenció del text original per tal d'assolir el màxim grau de fidelitat constitueix un dels principals i més grans problemes per als traductors. Per això, podem afirmar que l'autotraductor té un gran avantatge en aquest aspecte en trobar-se en una posició privilegiada. El concepte de fidelitat amb el text original s'anul·la en el cas d'una autotraducció, ja que l'autotraductor té tot el dret de fer els canvis que cregui convenients. Així, doncs, l'accés a la intenció constitueix un gran avantatge.

Nogensmenys, durant la història ens hem trobat molts casos d'escriptors que s'han negat a autotraduir-se i ho han justificat amb arguments que clarament s'oposen a les aparents facilitats i avantatges que hem mencionat anteriorment. Un cas paradigmàtic el constitueix l'escriptor i traductor italià Antonio Tabucchi:

Por otra parte, de haberlo hecho, habría acabado por reescribir el libro; habría sido inevitable, porque cualquier traducción implica una re-escritura y, aún sin querer, hubiera habido cambios y modificaciones, y prefería que se quedara tal y como estaba [...] y por último, y quien sabe si no es la razón principal, he

tenido miedo, me ha faltado valor para recorrer al mismo tiempo mis dos orillas lingüísticas y afectivas por hablar en términos psicoanalíticos. He sido capaz de ir hasta la otra orilla, eso sí, pero no de volver atrás con la misma barca. (Gumpert 1995, pàg.187)

Antonio Tabucchi, traductor a l'italià d'obres de Fernando Pessoa, basa el seu argument de negar-se a traduir-se les seves pròpies obres en dues justificacions. D'una banda, rebutja la idea de reescriptura. Com hem dit abans, és inevitable traduir una obra i conservar el seu significat i la seva intenció sense dur a terme una reescriptura. Per tant, escapa de qualsevol canvi i modificació del text d'origen, encara que sigui per tal d'adaptar-lo als lectors de la llengua d'arribada. Aquests canvis, diu, haurien sigut inevitables en una autotraducció, i prefereix que només hi hagi un únic text original, amb una llengua i uns lectors establerts.

D'altra banda, representa mitjançant una metàfora el periple d'anada i tornada que suposa produir un text i traduir-lo posteriorment. En acceptar el repte d'escriure una obra, completa el viatge d'anada cap a l'altra riba. Tanmateix, no és capaç de tornar enrere amb la mateixa barca. Parla de por, de manca de valor per tornar a escriure l'obra en una altra llengua. Però quina pot ser la raó d'aquest temor a traduir el seu propi text si, com hem vist abans, l'autotraductor té una posició privilegiada a l'hora de traduir? Hi ha un motiu principal: el contrast antinòmic que hi ha entre crear i traduir. L'autotraductor no deixa de ser un autor, un creador. Quan escriu l'obra, l'escriu des de zero, sense cap precedent. Desitja que sota el títol hi hagi una única història, un únic text precís. Per tant, hi ha temor cap al canvi. Té por que amb aquests canvis hi sorgeixi una nova història, diferent a de original però sota el mateix títol. El gran i principal desafiament d'un autotraductor és, doncs, ser capaç d'obtenir una versió de la història el més fidel possible al text original. Això resulta difícil a causa de dos motius: els canvis i modificacions adreçats a facilitar la interpretació del lector respecte del context en què es desenvolupa l'obra. Aquests són els canvis que un traductor podria, amb molta cura, afrontar. D'altra banda, el motiu més difícil és la possibilitat d'introduir modificacions, ni que siguin petites, a la trama. Aquesta possibilitat no està a l'abast d'un traductor, però sí d'un autotraductor. Com veurem en l'anàlisi de l'obra en el següent apartat del treball, *Estudi d'un cas*, a l'autotraductor li és gairebé impossible evitar d'introduir canvis en el text. Hi ha un rang tan ampli de possibles variants a les quals un autotraductor està exposat al llarg de tot el procés que aquest gairebé està destinat a recorre-hi. És a dir, l'impuls creatiu d'un autotraductor, incitat per aquest amplísim rang de variants, pot ser tan fort que el pot portar a reescriure l'obra. Així, doncs, el perill de l'autotraducció és perdre la fidelitat al text d'origen, que és un dels defectes més significants que pot tenir un traductor.

Aquests ingredients que acabem d'esmentar impliquen el que podríem anomenar la paradoxa de l'autotraducció. D'una banda, no hi ha ningú que pugui garantir una fidelitat més gran a l'obra que el propi autor, però, d'altra banda, la condició d'autor legitima la possibilitat d'introduir canvis a l'original que mai no podria fer un traductor.

La posició de privilegi i llibertat permet a l'autotraductor escollir entre diferents camins. En l'apartat *Concepte d'autotraducció*, amb la classificació de tècniques de traducció de John Dryden en el seu prefaci a les *Epístoles* d'Ovidi, ja hem vist una manera de dividir les traduccions en funció de la llibertat que s'atorga respecte de l'original. Aquestes tècniques les va anomenar metafrase (o traducció literal), paràfrasi (o traducció lliure) i defectivitat (o reescriptura). No obstant això, ens basarem en una classificació molt més recent i més enfocada a l'autotraducció que no pas a la traducció.

María Recuenco Peñalver és professora de la Universitat de Ciutat del Cap, especialista en literatura espanyola i traducció i traductora a la Unió Europea. Ha escrit diversos articles sobre traducció. Recuenco (2011, pàg 193-208) suggereix quatre opcions d'autotraducció segons el grau de llibertat que l'autotraductor s'atreveixi a utilitzar: l'autotraducció com a punt intermig entre creació i traducció; autotraducció com a traducció; autotraducció com a recreació; i finalment, autotraducció com a continuació de l'original. Aquest gran ventall de possibilitats és el que fa que no hi hagi una postura establerta de quin ha de ser el nivell de llibertat i fidelitat convenients en una autotraducció. De fet, trobem diverses opinions que defensen els diferents camins esmentats.

La professora de traducció de la Universitat de Granada, María del Carmen Molina Romero, defensa que una autotraducció ha de ser el punt intermig entre una creació i una traducció:

La autotraducción puede jugar bastante con el grado de adaptación que el autor va a realizar del primer texto al segundo, y que va desde la traducción literal a la versión libre o incluso a la creación de un texto completamente distinto. Generalmente, las autotraducciones se encuentran en un punto intermedio entre estos dos polos (traducción-versión). Ello resultará, en gran medida, de la experiencia propia e intransferible del autor con cada una de ellas. La relación de un escritor bilingüe con su(s) lengua(s) es más compleja de lo que pudiera parecer y a menudo se encuentra presente en el propio proceso de escritura, incluso antes de que la actividad traductora intervenga. (Molina, 2003)

Analitzant les paraules de Molina Romero, podem dir que defensa la posició més neutral i menys polèmica, donat que no es decanta en cap dels dos extrems ideològics. Deixa tot en cura de l'autotraductor i dels factors i les experiències que el puguin influir d'una manera o altra. Justifica aquest raonament amb la idea que el vincle entre un escriptor bilingüe (o dominador de dues llengües) i les seves llengües és molt més complexa del que pot semblar. Aquesta estreta i complexa relació és l'origen de les experiències i els elements (sentimentals, culturals, etc.) que decidiran, amb la seva autoritat i influència, fins a quin grau l'autor es distanciarà de l'obra original en la seva traducció.

Un altre punt de vista és el d'aquells que defensen que l'autotraducció és simplement i totalment una traducció. El teòleg i filòsof alemany Friedrich Scheleiermacher, en el seu assaig *Sobre els diferents mètodes de traduir* (1813), diu que la pregunta «*com hauria escrit un autor la seva obra en unes altres llengües?*» no s'hauria de formular, ja que «ningú no escriu una obra original sinó en la llengua materna». Per això, insisteix en què l'autotraducció és únicament traducció, encara que el traductor sigui el mateix autor.

Finalment, hi ha aquells que defensen que l'autotraducció és una reescriptura, un segon text original, una creació nova. Dins d'aquesta opinió podem citar la frase que el lingüista francès George Mounin (1995) va escriure: «Tous les arguments contre la traduction se résument en un seul: elle n'est pas l'original». Aquesta frase resumeix la dificultat i la impossibilitat de produir un segon text en una llengua diferent a la del primer tot conservant el seu significat i la seva intenció. Per tant, no existeix un equivalent del text d'origen, sinó que aquest és l'únic que hi ha i hi haurà, per molt bones que siguin les traduccions que es facin en altres llengües. Totes elles seran una reescriptura, un nou original o una creació nova (com se li vulgui dir). Aquests principis s'apliquen igualment en el cas de l'autotraducció. Per la seva banda, l'escriptor, professor i crític literari canadenc Brian T. Fitch ens diu el següent:

The writer-translator is no doubt felt to have been in a better position to recapture the intentions of the author of the original than any ordinary translator. [...] In terms of its production, an auto-translation also differs from a normal one, if only because it is more of a double writing process than a two-stage reading-writing activity. As a result, the original's precedence is no longer a matter of 'status and standing' of authority, but becomes 'purely temporal in character'. [...] The distinction between original and (self-) translation therefore collapses, giving place to a more flexible terminology in which both texts are referred to as 'variants' or 'versions' of equal status. (Fitch 1983, pàg. 85-100)

T. Fitch diu que l'activitat d'un traductor està composta per dues etapes: llegir i escriure. En canvi, un autotraductor porta a terme un doble procés d'escriptura i, per tant, de reescriptura. L'única relació, diu, que es conserva respecte de la traducció és la de precedència temporal de l'original sobre la versió traduïda, però en cap cas hi ha una relació d'autoritat.

Aquesta opinió és també la de l'autotraductora de l'obra que analitzem en aquest treball. Carme Riera desconfia plenament de la traducció, i diu que «sempre suposa una mancança». Només l'accepta com un mal menor per als lectors que no entenen l'original. Pel que fa a l'autotraducció, la disciplina traductiva que practica, es posiciona amb els que pensen que l'autotraducció dóna lloc a una recreació.

Entiendo la literatura, y concretamente la novela, que es mi campo, como la creación de un mundo autónomo mediante la manipulación lingüística y me parece imposible reproducir dicha manipulación. [...] Trasvasar a otro idioma la musicalidad, la ductilidad fónica de ciertas palabras escogidas y sopesadas para que, colocadas la una junto a la otra, funcionen como deseamos que lo hagan [...] resulta casi imposible. (Riera 2002, pàg. 10-12).

La «ductilitat fònica», la «musicalitat» i «l'encant» de l'original, diu l'escriptora mallorquina, es perden pel camí del periple de l'autotraducció.

A part dels avantatges i inconvenients dins del vessant literari, també podem parlar d'avantatges i inconvenients d'un autotraductor pel que fa a les qüestions comercials. És lògic que, abans de ser publicada una nova versió, l'autor pugui conèixer-la i donar la seva opinió sobre si la versió reflecteix de manera fidel la seva obra. Eventualment, pot donar-se el cas que hi hagi discrepàncies entre els judicis del traductor i l'autor. Naturalment, la capacitat de judici de l'autor sobre una nova versió dependrà del coneixement que l'autor tingui de la llengua d'arribada. Aquesta, de vegades, pot ser una situació incòmoda per un traductor. Per la seva banda, en canvi, un autotraductor mai no es trobarà amb una tal situació.

5. Estudi d'un cas

Després d'estudiar el concepte d'autotraducció, de repassar la seva història i de valorar quins avantatges i inconvenients té aquesta branca específica de traducció, procedirem a l'estudi d'una obra autotraduïda. Aquest estudi ens permetrà analitzar i valorar els avantatges i inconvenients que hem estudiat al llarg de l'anterior capítol, però sobretot per comprovar que l'autotraducció és una modalitat molt especial i diferent a la traducció. Així, doncs, ens servirà per verificar la teoria que hem tractat fins ara i també serà el nostre punt de partida per la conclusió final del treball.

L'obra que analitzarem és *L'estiu de l'anglès* de l'escriptora i autotraductora balear Carme Riera. És un llibre que he escollit per diferents motius. El primer motiu és el més obvi però també el més fonamental, i és que compleix el requisit principal que necessita l'obra que es vol analitzar en aquest treball: és una novel·la autotraduïda. L'obra original és la versió en català, publicada l'any 2006, mentre que l'autotraducció dóna lloc a la versió en castellà, publicada l'any 2009. L'autotraducció és publicada tres anys després de l'original. Aquest fet, a primera vista, pot semblar que no influeix en l'autotraducció. No obstant això, ens trobem davant un component clau que intervé directament en els canvis que l'autor decideix incorporar a la seva autotraducció, ja que que ha transcorregut pot facilitar la decisió prèvia a la traducció de canviar alguns aspectes accessoris de l'obra original, com veurem al llarg de l'anàlisi.

Un segon motiu és l'extensió de l'obra. Atès el temps que disposem per fer aquest treball i el volum que ha de tenir, *L'estiu de l'anglès* és una novel·la amb una extensió abordable. A més, el fil de l'argument i la història són fàcils de seguir ja que és un llibre que no té pretensions literàries de gran nivell. A més, tracta un tema quotidià i que concerneix la majoria de la societat. Aquestes dues condicions són clau per dur a terme l'anàlisi de l'autotraducció sense complicacions excessives.

No menys important és el fet que l'autora sigui reconeguda pel domini tant del català com del castellà. Carme Riera és catedràtica de llengua espanyola i membre de la Real Academia Española. És escriptora en llengua catalana exclusivament, i destaca com a traductora de les seves pròpies obres al castellà.

Després d'haver comparat detingudament les dues versions, m'ha sorprès l'altíssim nombre de canvis i variacions que l'autotraductora ha cregut oportuns introduir en la segona versió per tal de fer de l'autotraducció el millor equivalent de l'obra original. Evidentment, són molts més els canvis i ajustaments que trobem en una obra autotraduïda que no pas en una de traduïda respecte als seus originals. Per això, he fet una selecció dels exemples més significatius de cada cas i, d'aquesta manera,

ajustar el contingut a la magnitud que el treball requereix. Crec que el més adequat per dur a terme l'anàlisi és dividir les possibles variacions i canvis en diferents categories i subcategories, seguint dos eixos. El primer eix és temàtic, i el segon es defineix segons la tipologia de la variant introduïda. Des del punt de vista temàtic, organitzarem l'anàlisi al voltant dels quatre àmbits que es relacionen amb l'obra literària: el context sociocultural, el context lingüístic, la documentació de l'obra i, finalment, el fil narratiu. La informació dins de cadascun d'aquests àmbits s'ordenarà en funció del tipus de modificació introduït en la versió autotraduïda: substitució, canvi de perspectiva, addicions i omissions, tret de l'àmbit de documentació, que no seguirà aquest esquema. Totes aquestes categories s'exposaran citant diferents fragments de les dues versions del llibre. Es posaran en paral·lel els textos de la versió original, a la part superior del requadre, i de la versió autotraduïda, a la part inferior.

5.1. Àmbit cultural

El primer àmbit de variant que analitzaré és el que té relació amb les qüestions culturals. Tot i no ser dues llengües i cultures especialment llunyanes sinó que més aviat són molt pròximes, el marc de referència al qual va adreçada cada una de les versions de la novel·la no és el mateix. El traductor Josep Miquel Ramis, en el seu article *La autotraducción y el difícil encaje de sistemas literarios en contacto*, conclou: «el gran problema de la autotraducción intraestatal es el difícil encaje de los sistemas literarios en contacto, tan cercanos y tan lejanos a la vez, amigos o enemigos íntimos según las circunstancias».

Per tant, cal introduir modificacions per tal d'adaptar cada versió al públic al qual va adreçada. A continuació, comentarem diferents fragments del llibre *L'estiu de l'anglès* en els quals l'autotraductora ha cregut oportú, en la seva versió castellana, *El verano del inglés*, introduir variants d'aquest tipus.

5.1.1. Substitucions

(1)

[...] per anar-se'n amb el cap de la guàrdia urbana , camí de Sitges, on muntaren [...] (pàg. 30)

[...] me dejó por un mosso d'esquadra , tras salir ambos del armario, y se fue con él a Sitges [...]

L'autotraductora ha substituït *guàrdia urbana* per *mosso d'esquadra*. Per tant, ha canviat la institució pública, en aquest cas el cos policial, ja que fora de Catalunya no hi ha Guàrdia Urbana, sinó que hi ha *Policía Municipal*. Si s'hagués traduït *guàrdia urbana* per *policía municipal*, hauria estat una traducció que haurien entès els lectors de fora de Catalunya però que no correspon al mateix cos policial. Decideix passar, doncs, a la denominació de la policia autonòmica, ja que és el cos policial autonòmic més conegut. Per tant, l'autora, tot sabent la identitat d'aquest personatge, ha optat per canviar-lo de cos policial, per així respectar ambdues cultures.

(2)

L'alternativa consistia en un curs al **Regne Unit** o als Estats Units [...] (pàg. 12)

La alternativa consistía en un curso en **Gran Bretaña** o Estados Unidos [...]

Aquesta variant cultural també consisteix en una substitució. El Regne Unit, terme que usa en el seu original, és l'abreviació del nom oficial de l'estat del Regne Unit de la Gran Bretanya i Irlanda del Nord. Anglaterra, Escòcia, Gal·les i Irlanda del Nord són les nacions que el conformen. En canvi, Gran Bretanya és l'illa que només ocupen les tres primeres nacions. Així, doncs, hi ha una modificació territorial. És possible que l'autora consideri que *Gran Bretanya* és una denominació més fàcil de conèixer que no pas *Regne Unit*.

(3)

Realment la Grose tenia un domini lingüístic extraordinari i un **accent perfecte**. (pàg. 83)

Realmente el dominio del vocabulario español de Grose era portentoso, igual que su **acento de Chamberí**.

Pel que fa a aquesta substitució, ens trobem davant d'un cas d'antonomàsia. En la traducció al castellà, l'autora ha optat per substituir *perfecte*, un adjectiu descriptiu general, per un prototipus castís relacionat amb la cultura espanyola, el *acento de Chamberí*. Aquest tipus de canvi, en principi, no el pot fer un traductor, sobretot perquè hi ha una traducció més apropada a l'original que és més fidel.

5.1.2. Canvis de perspectiva

(4)

Considerava que si Aznar hagués sabut una mica d'anglès, Espanya no hauria participat en la guerra de l'Iraq. (pàg. 13)
Estaba convencida de que si Aznar hubiera sabido suficiente inglés, nuestra participación en la guerra de Irak no habría tenido lugar.
També a Catalunya estàvem commocionats , no tan sols a Anglaterra. (pàg. 35)
también nosotros los españoles , no sólo los ingleses, estábamos conmocionados.
[...] en lloc de catalana , de quaranta nou anys, empleada [...] (pàg. 59)
[...] en vez de española , de cuarenta y nueve años, empleada [...]

Aquestes variants estan clarament influïdes pel marc de referència cultural i polític. Es tracta d'un canvi de perspectiva. Al primer cas (pàg. 13), en la versió original en català, troba una designació que és neutra respecte al fet de si els catalans són o no espanyols. D'aquesta manera, evita qualsevol problema. En canvi, a la versió traduïda al castellà, sí que s'inclou a ella i als lectors i els denomina espanyols. Pel que fa al segon cas (pàg. 35), passa el mateix. En la versió original no anomena cap nacionalitat, mentre que en la versió espanyola deixa ben clar que la identitat del personatge és espanyola. Finalment, quant al tercer cas (pàg. 59), veiem que en l'original el personatge es defineix com una dona catalana, mentre que a la versió castellana es defineix com espanyola. Per tant, en aquests tres casos, veiem com l'autotraductora busca adoptar la perspectiva més adient respecte del lector.

5.1.3. Addicions i omissions

(5)

[...] el temps que un altre cambrer, aquest cop de Fuengirola, preparava la meva taula. (pàg. 80)
[...] el tiempo en que otro camarero también español , esta vez andaluz, tardó en preparar mi mesa.

Aquesta variant és molt semblant a les del número (4) pel que fa al motiu, però no es tracta d'un canvi de perspectiva sinó d'una addició d'informació. Aquest motiu és el marc de referència cultural i polític i la voluntat d'aproximar-se i adaptar-se al lector.

Si retrocedim unes quantes línies, veiem, en totes dues versions, que abans ha esmentat un altre cambrer, al qual fa referència l'adverbi *también* del text del cas (5), que és català. Aquest és el fragment en la versió espanyola: «a consecuencia del resbalón de un camarero inexperto -que, por cierto, era catalán, le salió un *collons* del fondo del alma».

La versió original només diu que el cambrer és de Fuengirola. Per la seva banda, a la versió espanyola s'hi ha afegit informació, de la qual podem concloure que el cambrer inexpert, a més de ser català, és espanyol.

(6)

–Alguna cosa bona havia de contagiar-me el meu ex –em va dir, i encara va insistir–: **Em va ensenyar castellà, i fins i tot una mica de català: «passi-ho bé», «bon dia».** De vegades l'enyoro... Al llit era bastant bo... (pàg. 83-84)

–Algo bueno tenía que tener el imbécil de mi ex, algo bueno era eso... y alguna otra cosilla que no digo... En la cama, por ejemplo, le gustaba...

En aquest fragment podem apreciar bastantes variants i modificacions entre les dues versions. No obstant això, ens centrarem en la més significativa: la omisió. En la versió original en català, detalla allò bo que va poder treure del seu marit: aprenentatge de castellà i també de català. Cita fins i tot algunes frases en català. Veiem, però, que a la versió en castellà aquesta informació no hi surt. Aquesta omisió també està influenciada pel marc de referència cultural dels lectors.

5.2. Àmbit lingüístic

En aquest apartat veurem els conflictes lingüístics entre les dues versions i com l'autotraductora els ha encarat. Un dels problemes més significatius per qualsevol traductor és el de les frases fetes, locucions i expressions idiomàtiques, perquè, com indica el seu nom, són expressions que només s'utilitzen només en un idioma, i de vegades pot ser difícil trobar-ne l'equivalent en una altra llengua per qüestions generalment culturals. Tot i això, també hi ha altres casos lingüístics que estudiarem a continuació.

5.2.1. Substitucions

(7)

[...] el meu **interès** li pot semblar **estraný**. (pàg. 31)

[...] mi **obsesión** puede parecerle **absurda** [...]

En la segona versió, s'ha conservat la categoria gramatical d'*interès*, substantiu, i d'*estraný*, adjectiu. Malgrat això, s'han substituït aquestes dues paraules per unes altres, que tenen un significat semblant en aquest context però no són exactament sinònims. La intenció d'aquestes substitucions és donar una major naturalitat al text meta.

(8)

No imaginava, estúpida de mi, que sería la pitjor de la meva vida. De vegades les coses són així d'**inesperades** [...] (pàg. 10)

Ni por un momento imaginé, estúpida de mí, que sería la peor de mi vida. A veces las cosas resultan así de **paradójicas** [...]

A diferència de (7), aquesta substitució lingüística no té la intenció de donar més naturalitat al text, sinó que aquí el que fa és buscar un altre adjectiu que s'ajusti més a la qualificació que vol donar al substantiu coses.

5.2.2. Canvis de perspectiva

(9)

Vaig dir-los que el mateix que elles: **escampar la boira**. Una frase que a Londres resultava enginyosa tot i que, de boira, ja no n'hi ha. **Una frase que, a hores d'ara no sabia com traduir ni a l'anglès ni al castellà, i això que li he donat moltes voltes**. En fi, perdoni aquesta digressió. (pàg. 78)

–Lo mismo que vosotras, supongo... **Escampar la boira –solté en catalán**. Una frase hecha que en Londres resultaba apropiada aunque, como todo el mundo sabe, ya no hay niebla por allí. **«Cambiar de aires», sería en castellano, pero no exactamente...** En fin, perdón por la digresión.

L'autora, ja en l'original, busca una possible traducció al castellà de l'expressió idiomàtica *escampar la boira*, i no troba cap equivalent ni en anglès ni en castellà. En la versió autotraduïda al castellà, en canvi, es troba obligada a proposar una traducció en castellà per tal que els lectors entenguin el significat de l'expressió. Tot i això, deixa clar que no està del prou satisfeta amb el que proposa.

5.2.3. Addicions i omissions

(10)

Perquè fou la tarda del dijous quan la nostra relació començà a trontollar. (pàg. 62)

Fue la tarde del jueves cuando nuestra relación comenzó a enturbiarse **o quizá mejor, remedando a Grose, cuyo español era mejor que el mío, en especial por lo que al uso de las frases hechas se refiere, a hacer aguas.**

Aquí ens tornem a trobar amb una reflexió que s'introdueix en la versió castellana per motius lingüístics. *Hacer aguas* és una expressió espanyola que en català no existeix. Simplement es tradueix per *anar malament*.

(11)

[...] com hauria dit Mrs. Grose que deia el seu marit, *harina de otro costal* **o figues d'un altre paner, que és com jo ho traduiria.** (pàg. 61)

[...] como diría Grose que hubiese dicho el imbécil de su ex marido, «harina de otro costal».

Veiem com l'autora proposa, en l'original, una traducció de l'expressió idiomàtica *harina de otro costal* al català. Això, però, s'elimina en la versió castellana perquè la expressió idiomàtica ja està escrita en la llengua del text.

5.3. Documentació de l'obra

Una obra literària ha de ser inserida dins d'un context històric determinat. Per tant, per tal de dur a terme la producció d'una obra literària i la seva traducció, la documentació i la cerca d'informació és essencial. Aquests processos poden ser complexos durant la producció de l'obra i exigir un gran esforç a l'escriptor, i també al traductor. És per això que existeix una possibilitat que es produeixin errors en aquest àmbit a causa d'un defecte o d'una mancança en el complex procés de documentació.

(12)

[...] per contemplar en honor seu el quadre que, a ella, més li agradava del món: **La mort d'Ofèlia, de Dante Gabriele Rossetti.** (pàg. 81)

[...] para contemplar en su honor el cuadro que a ella más le gustaba del mundo: la **Ofelia de John Everett Millais** [...]

Aquest és un exemple de modificació del text original, probablement degut a una inexactitud en la documentació històrica del text original. Com es veu a (12), l'autora es refereix, en l'original, a *La mort d'Ofèlia*, i l'atribueix al pintor anglès Dante Gabriele Rossetti.

Ofèlia és un personatge de *Hamlet*, de William Shakespeare. Pertanyent a la noblesa danesa, manté una complexa relació sentimental amb Hamlet, que acaba de manera desgraciada quan el seu pare l'ordena deixar la relació. Ella es veu obligada a obeir-lo i això provoca que Hamlet l'acusi de ser-li infidel, fins al punt de rebutjar-la i de demanar-li que se'n vagi a un conveni. Això fa que es torni boja i que acabi ofegada en un rierol al qual cau des de l'arbre en què s'havia enfilat. Molts pintors han fet d'aquest personatge un motiu pels seus quadres, especialment pintors del moviment preraphaelita, un moviment artístic que sorgeix a Anglaterra a mitjans del segle XIX constituït inicialment per John Everett Millais, Dante Gabriel Rossetti i William Hunt. Rossetti, efectivament, va incorporar aquest personatge a dues de les seves pintures.



El primer brot de bogeria d'Ofèlia (1864)



Hamlet i Ofèlia (1858)

Com es pot comprovar, les escenes d'aquests quadres no fan referència a la mort d'Ofèlia. Com es dedueix del canvi introduït en la versió castellana, l'autora volia referir-se a un quadre famós d'un altre pintor, company de Rossetti, i fundador també del moviment preraphaelita: John Everett Millais.



Ofèlia (1852)

És probable que aquesta inexactitud es degui al fet que la model del quadre de John Everett Millais fos Lizzie Siddall, model i poetessa del mateix moviment, que ja havia fet de model dels quadres de Rossetti, amb el qual es va casar anys després. Totes aquestes circumstàncies poden haver provocat la inexactitud que apareix en l'obra inicial i que va ser esmenada en la versió catalana.

Si aquesta obra hagués estat traduïda per un traductor i no pas per la mateixa autora, possiblement aquest error hagués passat desapercebut. Tanmateix, si l'autor s'hagués adonat d'aquest error, hauria tingut la necessitat de consultar a l'autor. En canvi, un autotraductor pot autocorregir-se.

5.4. Fil narratiu

En aquest apartat comentarem les variants que afecten i canvien el fil narratiu i l'argument de l'obra. Aquestes són les variants més complicades de trobar en una traducció, perquè el traductor no té la llibertat de modificar el contingut. També són les més difícils a l'hora de trobar un motiu que justifiqui per què l'autotraductora ha optat per fer aquests canvis, ja que no són causa de motius culturals ni lingüístics. No obstant això, farem un cop d'ull a les més interessants.

5.4.1. Substitucions

(13)

Les respostes que havia fet al qüestionari, la meva condició, els meus gustos i aficions em convertien en l'aspirant més idònia entre les **vint** sol·licitants. (pàg. 22)

Las respuestas a los cuestionarios y mi condición, gustos y aficiones me convertían en la aspirante más idónea entre las **trece** solicitantes.

Vaig treure una mitjana de **6,30**. Em sentia feliç. (pàg. 75)

Saqué un **6,5**. Me sentia feliz.

Aquestes són unes substitucions simples que no afecten gaire el desenvolupament de l'argument, però a la vegada són una modificació de la trama, perquè canvia unes

xifres numerals que no tenen res a veure amb qüestions de traducció. Més aviat tenen a veure amb el fet que l'autotraductora hagi decidit treure profit de la seva posició privilegiada i deixar-se portar pel seu impuls creatiu.

(14)

[...] –vuit hores de feina sense perdonar un segon –començaria a les nou *o'clock* i acabaria **a les set**, perquè calia descomptar les estones dels àpats [...] (pàg. 25)

[...] ocho horas de trabajo sin perdonar un segundo, empezando a las nueve *o'clock* y terminando a **las cinco**.

Aquí, a diferència de (12), la causa d'aquesta modificació és palpable. Ens centrem en la substitució de *a les set* per *a las cinco*, però hi ha una segona modificació en el fragment que està estretament relacionada amb aquesta i que és la seva causa: en l'original, a les hores de feina se li han de sumar dues hores de les estones dels àpats. En canvi, aquestes hores no es mencionen en la versió castellana. Per tant, també hi ha una omissió d'informació, que és la que fa que l'autotraductora modifiqui el contingut numeral.

(15)

–Explico molt bé, oi que sí? Doncs amb el munt d'anys que feia que treballava a **l'escola, quasi dinou**, en farà aviat **tres** que van tenir l'atreviment de portar-me a judici. I sap per què? Per maltractaments! **Vint** alumnes desgraciats van acusar-me de maltractar-los [...] (pàg. 124)

–Pues con lo bien que explico, con la montonera de años de trabajo en la **academia de Lebanon, más de veinte**, hace **dos**, no se les ocurrió otra cosa que llevarme a juicio, por malos tratos. **Ocho** desgraciados alumnos me acusaron de malos tratos.

D'aquest fragment, el que més crida l'atenció és la gran quantitat de modificacions que s'hi troben en, amb prou feines, quatre línies. La primera substitució, on canvia *escola* per *acadèmia de Lebanon*, és l'única que no té a veure amb qüestions numerals. Tot i això, no hi ha un motiu clar que expliqui aquest canvi, com tampoc n'hi ha per les substitucions de números.

(16)

–Molt bé, Laureta, molt bé. Ara digui en anglès: ***Fuck you, mother fucker, damn you, shit...!*** (pàg. 142)

–Muy bien, querida, ahora vamos con el inglés. Verá qué fácil: ***fuck, fuck you, fuck off, mother fucker fucking.***

Aquest és un exemple molt clar de modificació de la trama. L'autotraductora ja no es centra en conflictes lingüístics ni culturals que hi puguin haver entre les dues llengües concernides en l'autotraducció, el català i el castellà, sinó que el seu esperit creatiu va més enllà. Així, doncs, decideix canviar l'escàs contingut en anglès que hi va introduir en l'original. El fet que l'anglès no sigui ni la llengua d'arribada ni la llengua origen fa evident que aquest canvi és simplement per antull de l'autotraductora.

5.4.2. Canvis de perspectiva

(17)

Però perquè s'adoni que no és així, que a molta més gent els passa el mateix, li prego que consulti el diari *El País* de finals de juliol una informació que la Jennifer retallà per a mi pocs dies abans del meu viatge a Anglaterra, en la qual s'informa que un empresari de la Selva va deixar a la Generalitat de Catalunya una milionada d'euros perquè es dediquessin íntegrament a l'ensenyament de l'anglès entre els joves de la seva comarca. (pàg. 31)

Sin embargo, junto a estas notas trataré de que la propia Jennifer le haga llegar una página del periódico *El País* que ella misma recortó para mí, pocos días antes de mi viaje a Inglaterra, en la que se da cuenta de que un empresario de la comarca de la Selva legó a la Generalitat de Cataluña una millonada de euros con el objeto de que fueran destinados al fomento del aprendizaje del inglés entre los jóvenes del entorno.

Si llegim aquests dos fragments, un darrere l'altre, ens adonarem que les modificacions són evidents. En primer lloc, en el text meta hi apareix el personatge de la *Jennifer*, que en l'original no hi surt. A partir de la introducció d'aquest personatge, canvia la perspectiva de tot el fragment i també el fil narratiu.

(18)

–Està massa distreta aquest matí, Laureta –va dir altra vegada en castellà–. Així no anem bé. Que no ho veu, que no podem avançar? (pàg. 127)

–Está demasiado distraída esta mañana, Laura –volvió a usar el español–. Así no vamos a ninguna parte. *Never; never: Never more* –dijo–. Nunca más.

En aquest cas, l'autotraductora ha optat per introduir, en la segona versió, text en anglès. En la versió original, hi col·loca una pregunta en català que no té res a veure amb el contingut que després hi introdueix en anglès en la segona versió. Per tant, es tracta d'una modificació de la trama.

(19)

–No els ha acabat. Afanyi's o es quedarà sense sopar. (pàg. 130)

–Pero ¡cómo! ¿No ha terminado aún? Venga, venga, termine o la dejen sin cenar.

Aquesta modificació de la trama no és tant contundent ni crida tant l'atenció com les anteriors. Si més no, en la versió castellana ha introduït un altre estil, amb interrogacions i exclamacions, per aconseguir un to més agressiu del que havia utilitzat en la versió original.

(20)

Perquè estigui **contenta**, de retorn a casa. (pàg. 82)

[...] para que no me **guarde rencor**.

En aquest cas, podríem qualificar aquesta modificació com una substitució, atès que els canvis de perspectiva exposats fins ara donen lloc a modificacions més extenses entre el text original i el traduït. En canvi, aquesta només engloba tres o quatre paraules. Tot i això, crec que s'apropa més a un canvi de perspectiva, perquè les dues versions diuen més o menys el mateix però de diferents maneres. El que sí que està clar és que es tracta d'una modificació del fil narratiu. Malgrat que el sentit d'allò que es vol dir en les dues versions és molt semblant, hi ha matisos que són diferents. En la versió traduïda, en comptes d'optar per la traducció literal de *contenta* per *contenta* (que hauria estat totalment fidel a l'original), ha introduït un matis negatiu, sobretot introduint la paraula *rencor*, que fa que el lector capti amb més facilitat la difícil i tensa

relació que mantenen la senyora Grose, el personatge que pronuncia aquestes paraules, i la Laura, la protagonista de l'obra i la persona a qui van adreçades aquestes paraules.

5.4.3. Addicions i omissions

(21)

[...] vaig dedicar-me amb afany a remenar als altells de casa per cercar [...] (pàg. 32)

[...] me dediqué con ahínco, **el Jueves y el Viernes Santo**, a rebuscar por los altillos de casa [...]

Aquest és un exemple d'addició d'informació. Aquest tipus de canvi és possible gràcies a la posició de privilegi de l'autotraductor. En aquest cas, donat que sap en quins dies transcorre l'acció, introdueix aquest detall en la versió castellana.

(22)

–No la crec, Mrs. Grose, el que m'explica no és cert. No li va caure.

Va seguir mastegant fesols i embolicant la troca que fa fort.

–**Al balcó, era al balcó, perquè des d'allà se sentia millor. Degué volar. Sí, l'hi dic de debò, l'hi juro, Laureta.**

Vaig mantenir-me ferma [...] (pàg.109)

–No la creo, Mrs. Grose. Lo que me cuenta es imposible...

Me mantuve firme [...]

Veiem a (22) que s'elimina una intervenció del diàleg. També s'elimina una explicació dins d'aquest. Per tant, es tracta d'una ommissió que afecta el fil de la trama.

6. Conclusions

La primera evidència que es desprèn del que precedeix és el protagonisme creixent que l'autotraducció ha anat adquirint al llarg de la història. Si bé és evident que avui dia, no només a Catalunya i a Europa sinó en el panorama literari mundial, hi ha un gran nombre d'autotraductors i d'obres autotraduïdes de gran renom, també ho és el fet que aquesta branca literària i traductiva ha estat menystinguda i considerada minoritària al llarg dels segles de manera generalitzada. De tota manera, cal introduir alguns matisos. S'ha practicat l'autotraducció des de temps molt antics. El primer punt d'inflexió per al progrés de l'autotraducció el consisteix el sorgiment de les llengües vernaculars a l'Edat Mitjana. El contacte continu de diferents llengües vernaculars en diferents territoris ha estat el motiu fonamental de l'evolució d'aquesta forma de traducció tan característica a Europa. Malgrat tot, no ha estat fins la segona meitat del segle XX que els traductòlegs i crítics literaris li han dedicat estudis. Per tant, un element fonamental de l'autotraducció són les situacions de bilingüisme per part de l'autor i de diglòssia en l'entorn social.

La íntima relació existent entre el bilingüisme i l'autotraducció fa que el concepte de «text original» hagi de ser matisat. Des del punt de vista editorial, no hi ha cap dubte de quin és el text que s'ha de considerar com a tal: el que ha estat publicat inicialment. Tot i això, des de la perspectiva del procés creatiu pot donar-se el cas que el text original sigui de bell antuvi una versió secundària, perquè l'autor ha hagut d'escriure en una llengua que no és la que utilitza en el seu imaginari creatiu. Aquesta situació es dona sobretot en contextos de diglòssia. Per aquest motiu, hem distingit en el treball el concepte d'autotraducció interna i externa.

En segon lloc, la posició de privilegi de la qual gaudeix un autotraductor no garanteix que tot autor capacitat per autotraduir una obra seva s'atreveixi a fer-ho. Autotraduir suposa un gran repte; exigeix prendre una decisió sobre quina posició adoptar entre els extrems: d'una banda, la possibilitat de recrear el text original i, de l'altra, la de traduir-lo literalment. La voluntat de l'autor de preservar un únic text original pot produir-li un temor davant la possibilitat de trobar-se amb dues versions originals i de perdre la singularitat de la història que ha creat. L'autotraducció planteja, doncs, una paradoxa: malgrat tenir tot a favor per accedir a la intenció real de l'obra, l'autotraductor, com a creador de l'obra original, té la llibertat d'introduir canvis que poden fer perillar la fidelitat traductiva.

Finalment, l'anàlisi de l'obra de Carme Riera que s'ha pres per a l'estudi empíric demostra que el rang de variants i modificacions en una obra autotraduïda és molt gran. D'entre aquestes, les culturals i lingüístiques són les que es poden localitzar tant en traduccions com en autotraduccions, mentre que les que modifiquen la trama de la història no estan dins de l'àmbit traductiu sinó de l'àmbit creatiu. La llibertat creativa pot utilitzar-se per introduir algunes correccions que afectin aspectes de la recepció de l'obra original, per part de la crítica i dels lectors. També pot servir per modificar imprecisions o errors factuais que hagin passat desapercebuts en l'original, com hem exposat en l'apartat 4.3.

En conclusió: si per caracteritzar els problemes associats a la traducció s'esmenta sovint el proverbi italià «traduttore traditore», quan es trasllada el problema a l'àmbit de l'autotraducció, els conflictes es fan més complexos, ja que el propi autor (que és alhora el traductor) ha de buscar un punt d'equilibri entre la fidelitat al text original i el seu dret com a autor a la recreació.

Des del punt de vista social, l'autotraducció també planteja problemes específics. D'una banda, un aspecte innegablement positiu és el que esmenta Steiner (1997: 416): «Translation recompenses in that it can provide the original with a persistence and geographical-cultural range of survival which it would otherwise lack». Tanmateix, aquesta ampliació del nombre potencial dels lectors de l'obra, en el cas de l'autotraducció pot associar-se a altres aspectes no tan positius com els que assenyala Ramis (2015: 11): «la autotraducción en el Estado español entraña dos consecuencias. La primera es la fagocitación que desde el centro se practica de las obras autotraducidas, difuminando el perfil lingüístico de no pocos escritores periféricos. La segunda consecuencia es el hábito de que el castellano se convierta en lengua puente al transportar las autotraducciones a otras lenguas, propiciando la imagen de que el público recibe un producto literario que no fue escrito originalmente en gallego, catalán, vasco o asturiano».

7. Bibliografía

- Al-Omar, Nibras A.M. «The Self-translator as Cultural Mediator: In Memory of Jabra Ibrahim Jabra», *Asian Social Science*, 8.13. 2012. 211-218.
- Blanco, Pilar. «La autotraducción: un caso para la crítica», *Hieronymus Complutensis*, 9-10. 2002-2003. 107-125.
- Cocco, Simona. «Lost in (Self-)Translation? Riflessioni sull'autotraduzione», *Annals SS (Sassari)* 6. 2009. 103-115.
- Cotoner, Luisa. «Variación cultural, técnicas y procedimientos estilísticos a propósito de las autotraducciones al castellano de Carme Riera», *Tejuelo*, 10. 2011. 10-28.
- Fitch, Brian T. «L'intra-intertextualité interlinguistique de Beckett: la problématique de la traduction de soi», *Texte* 2. 1983. 85-100.
- Green, Julien. *Le langage et son double*. Paris: Éditions de la Différence, 1985.
- Gumpert, Carlos. *Conversaciones con Antonio Tabucchi*. Barcelona: Anagrama, 1995.
- Hernández, Belén. «El fenómeno cotidiano de la “auto-traducción” en Italia y España», *Estudios Románicos*, 19. 2010. 113-126.
- Hokenson, Jan Walsh and Marcella Munson. *The bilingual text. History and Theory of Literary Self-Translation*. Manchester: St. Jerome Publishing, 2007.
- López, Patricia. *La autotraducción literaria: traducibilidad, fidelidad, visibilidad. Análisis de las autotraducciones de Agustín Gómez-Arcos y Jorge Semprún*. Doctorat en Traducció i Estuds Interculturals, Universitat Autònoma de Barcelona, 2008.
- Molina, María del Carmen. «De l'Aveuglon a Marruecos: una lectura a contrapelo de Agustín Gómez Arcos», *Espéculo. Revista de estudios literarios* (en línia), 2003. <http://pendientedemigracion.ucm.es/info/especulo/numero23/cmolina.html> (última consulta 02-05-2015).

- Mounin, Georges. *Les belles infidèles*. Paris: Cahiers du Sud, 1995.
- Râbacov, Ghenadie. «Self-translation as mediation between cultures», *International Journal of Communication Research*, 3. 2013. 66-69.
- Ramis, Josep Miquel.. «La autotraducción y el difícil encaje de sistemas literarios en contacto», *Eu-topías: Revista de interculturalidad, comunicación y estudios europeos*, 5. 2015. 1-17.
- Recuenco, María. «Más allá de la traducción: la autotraducción», *TRANS. Revista de traductología*, 15. 2011. 193-208.
- Riera, Carme. «La autotraducción como ejercicio de recreación», *Quimera: Revista de literatura*, 210. 2002. 10-12.
- Riera, Carme. *L'estiu de l'anglès*. Barcelona: Proa, 2006.
- Riera Carme. *El verano del inglés*. Madrid: Santillana Ediciones Generales, 2009.
- Santoyo, Julio César. «Autotraducciones: una perspectiva histórica», *Meta* (en línea), 50.3. 2005. 858-867. Disponible a: <http://www.erudit.org/revue/META/2005/v50/n3/011601ar.html> (última consulta: 04-04-2015).
- Scheleiermacher, Friedrich. «Sobre los diferentes métodos de traducir», 1813. Trad. V.García Yebra, en M. A. Vega (ed.) *Textos clásicos de teoría de la Traducción*, Madrid, Catedra, 1994. 224-235.
- Steiner, George. *After Babel. Aspects of language and translation*. New York: Open Road, 1997.
- Tanqueiro, Helena. «Un traductor privilegiado: el autotraductor», *Quaderns. Revista de traducció*, 3. 1999. 19-27.